

УДК 343.985

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1204355>
О.В. ПЧЕЛІНА,

доцент кафедри криміналістики та судової експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юрид. наук, доцент, м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

ТИПОВІ СЛІДИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

O.V. PCHELINA,

Ass. Professor, Chair of Criminology and Forensic Experology,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Doctor of Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

TYPICAL TRACES OF CRIMES IN THE FIELD OF SERVICE ACTIVITY

Будь-яке явище завжди породжує інше явище. Тобто, все взаємообумовлене та перебуває в тісному взаємозв'язку. А значить всі діяння, у тому числі й злочинні, залишають певний відбиток у навколишньому середовищі. Тобто, мова йде про інформаційне відображення події злочину ззовні. Відповідно злочини у сфері службової діяльності також залишають в обстановці сліди. Більше того, більшість із залишених слідів дозволяє дійти висновку стосовно способу вчинення вказаної категорії злочинів, особи злочинця тощо. Це вказує на існування закономірностей між діянням і його слідами. Зокрема, слідам злочину притаманні наступні взаємов'язки: від вивчення слідів – до пізнання способу та інших обставин злочину, від знань про спосіб злочину – до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій [1, с.115; 2, с.288]. А, значить, для того, щоб установити всі обставини злочину, слідчому необхідно виявити сліди злочину (його відображення), дослідити їх та надати правильну інтерпретацію [3, с.119]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання з приводу з'ясування сутності та особливостей слідової картини злочинів у сфері службової діяльності. Адже наявність знань про сліди вказаних злочинів дасть змогу вірно спрогнозувати та спланувати діяльність з їх розслідування.

У криміналістичній енциклопедичній літературі вказується на вживання терміну «слід» у вузькому та широкому розумінні. У першому випадку під слідом пропонують розуміти матеріально-фіксоване відображення, а в другому – результат будь-якої матеріальної зміни первин-

ної обстановки внаслідок вчинення злочину. При цьому сліди злочину трактуються як: 1) результат будь-якої матеріальної зміни початкової обстановки, яка сталася внаслідок учинення злочину (слід у широкому розумінні). Передбачають порушення первинного положення, місцезнаходження, стану різних об'єктів, що становлять речовинне середовище, в якому вчинено злочин. Сліди в широкому розумінні охоплюють: комплекси елементів, властивих певним подіям; зміна обстановки (поява або зникнення предметів, зміна їх місця розташування); зміна вигляду або стану предмета; 2) матеріально-фіксоване відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (слід у вузькому розумінні) – сліди-відображення. Останні складають головний зміст трасології [4, с.201–202]. Разом із тим, дослідження особливостей процесу слідоутворення та самих слідів злочину є одним із напрямків дослідження наслідків злочину [5, с.110–111].

Р.С. Белкін акцентував увагу на значенні слідів злочину. Вони, на його думку, є важливими відображеннями злочинної діяльності. Вчений розділяв сліди злочину на матеріальні (відбитки події на предметах, зміна обстановки події) й ідеальні (відбитки події у свідомості людей) [6, с.57; 7, с.308]. Автори «Настільної книги слідчого» оперують терміном «типові сліди злочину», під яким розуміють будь-які зміни середовища, що виникли в результаті вчинення злочину. Типові сліди злочину, на їх думку, охоплюють: зміни в речовій обстановці; сліди-відображення; предмети-речові докази; ідеальні сліди; запахові сліди та сліди-мікрочастинки [8, с.194].

Взагалі сліди злочину є нічим іншим, як результатом відображення минулого, поданого в сьогоденні; джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину [9, с.86]. Причому відображенню в навколишньому середовищі будь-якої злочинної діяльності як результату взаємодії суб'єкта злочину з іншими особами та матеріальними об'єктами на місці події та відповідно виникненню інформації про злочин властиві не тільки загальні закономірності будь-якого процесу відображення, але й певні специфічні закономірності. До їх числа колектив авторів підручника «Криміналістика» за редакцією М.П. Яблокова відносить наступні:

1) прояв комплексів матеріальних слідів-наслідків, що об'єктивно повторюються та характерні для різного роду криміналістичних ситуацій при вчиненні злочинів у різних сферах людської діяльності, звичайними та специфічними суб'єктами, з використанням ними при цьому різноманітних засобів і способів поведінки, обстановки, що склалася і т.д.;

2) прояв спільності в процесах формування образної та словесної інформації, пов'язаної з подією злочину, в свідомості та пам'яті потерпілих, свідків, підозрюваних та обвинувачених з урахуванням психофізіологічних, метеорологічних, часових та інших факторів;

3) можливість по залишеним і збереженим слідам злочину отримати необхідну інформацію про нього;

4) фактична сталість (типовість) носіїв і джерел відображення інформації (матеріальних та ідеальних) про злочин і способів її отримання, що дозволяє вирішити завдання з його розкриття та розслідування [10, с.56–57].

Тобто, слідова картина злочину є збірним поняттям, що включає опис матеріальних та ідеальних відображень і умов, що існують на момент виявлення злочину [11, с.137]. Більше того, цей елемент криміналістичної характеристики є відправною точкою розслідування. У багатьох випадках наявність та обсяг відомостей про сліди злочину визначають успіх розкриття та розслідування злочину [12, с.87]. Це пояснюється тим, що диференціація слідів дає можливість створити основу подальшого дослідження криміналістичної характеристики злочинів, яка, в свою чергу, є підґрунтям для розроблення науково-обґрунтованих теоретичних положень та практичних рекомендацій із розслідування кримінальних правопорушень [13, с.112].

Підсумовуючи вищезазначене, пропонується в даному випадку вживати термін «сліди злочи-

ну» в широкому розумінні та враховувати це під час виділення типових слідів злочинів у сфері службової діяльності. Тож вказані злочини залишають в навколишньому середовищі як матеріальні, так і ідеальні сліди.

Першу групу слідів злочинів у сфері службової діяльності складають матеріальні сліди. Під останніми в криміналістичній літературі прийнято розуміти різноманітні матеріальні зміни, що виникли в навколишньому середовищі у зв'язку з вчиненням злочинцем конкретних діянь, пов'язаних з учиненням злочину на всіх його стадіях [14, с.4]. Матеріальні сліди тим чи іншим шляхом знаходять своє відображення на об'єктах матеріального світу. Для злочинів у сфері службової діяльності характерними матеріальними слідами є: документи (роздруковані й електронні); засоби, за допомогою яких виготовлялися чи змінювалися документи, у тому числі, комп'ютерні; обстановка в службовому кабінеті, інших приміщеннях, на відкритих місцевостях; транспортні засоби; кошти й інше майно; віртуальні (комп'ютерні) сліди; наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекуртори; вогнепальна зброя та боєприпаси до неї; сліди людини тощо.

У зв'язку з тим, що названі злочини вчиняються переважно службовими особами з використанням службового становища, основні сліди зосереджуються в документах, які визначають статус особи й обсяг її повноважень, в які вносилися певні «корективи», які були предметом посягання або знаряддям учинення злочину. Це пояснюється сферою вчинення злочинів, механізмом їх учинення, а також тим, що документи найчастіше стають об'єктами підроблення та наступного використання в злочинній діяльності [15, с.9].

У криміналістичній літературі поняття та класифікація документів, що використовуються при вчиненні злочинів у господарюванні, були предметом дослідження колективу авторів наукової праці «Протидія економічній злочинності» [16, с.45–61]. Вчені запропонували класифікацію документів, які містять доказову інформацію, з урахуванням механізму вчинення економічних злочинів. Тож вказаний підхід вважаємо доречним і по відношенню до злочинів у сфері службової діяльності, а детальніше – щодо документів, які використовувалися чи містять іншу доказову інформацію про вказані злочини.

Під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності необхідно з'ясувати обставини, які характеризують порядок і ціль функціонування установи, розподіл обов'язків між

працівниками, статус особи та її повноваження, порядок і стан дотримання встановлених правил ведення діловодства тощо [17, с.248–249]. Саме тому класифікація документів, як джерела доказів і елемента слідової картини злочинів у сфері службової діяльності, може бути представлена наступним чином.

1. За змістом:

а) засновницька документація: установчі документи (статут, установчий акт, засновницький договір, положення юридичної особи тощо), дозвільні документи (дозволи, ліцензії та ін.), реєстраційно-облікові документи (виписка з Єдиного державного реєстру, свідоцтво про державну реєстрацію, довідки про взяття на облік в органах податкового контролю, статистики, пенсійного та соціального забезпечення);

б) кадрова документація: номенклатура справ кадрової служби, особові справи та особові картки працівників, штатні розписи, особовий листок з обліку кадрів (персоналу), розпорядчі документи, накази з персоналу, таблиць обліку використання робочого часу, функціональні обов'язки, посадові інструкції тощо;

в) планово-звітна документація: бухгалтерського обліку (реєстри обліку, акти інвентаризацій, аудиторські звіти, акти внутрішньої перевірки стану бухгалтерського обліку та звітності, зведені облікові документи, бухгалтерські довідки) та фінансової звітності (баланс, звіти про фінансові результати, звіти про рух грошових коштів, звіти про власний капітал, примітки до звітів);

г) договори та супровідна документація: договори про надання господарських послуг, накладні, рахунки-фактури, сертифікати, доручення, довіреності, акти здачі-прийняття товарів і т.п.;

г) документи, що посвідчують особу: паспорт громадянина України, службові посвідчення, посвідчення водія, перепустки тощо;

д) платіжна документація: чеки, платіжні вигоди, платіжні доручення, виписки про рух коштів на банківських рахунках та ін.;

е) регламентуюча документація: законні та підзаконні нормативно-правові акти, організаційно-нормативна документація підприємства;

є) листування: ділова чи особиста переписка;

ж) чорнові записи тощо.

2. За формою:

а) на матеріальних носіях: паперові, пластикові документи;

б) електронні документи.

3. За юридичною силою:

а) справжні;

б) з ознаками підробки.

Звичайно запропонований перелік не претендує на вичерпність і може бути доповненим з урахуванням специфіки сфери функціонування підприємств, установ, організацій.

Як приклад використання документів для доказування вини особи у вчиненні злочинів у сфері службової діяльності наведемо матеріали кримінальної справи № 1-18/11. Головний бухгалтер ДП «Кролевецький агролісгосп», будучи відповідальною за своєчасне перерахування обов'язкових платежів до бюджету та державних фондів, вжиття заходів щодо запобігання незаконного витрачання коштів, порушень фінансового законодавства, зловживаючи своїм службовим становищем, діючи в інтересах ДП «Кролевецький агролісгосп», керуючись єдиним умислом, у порушення вимог ст.8, 19 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», в період з 4 кварталу 2008 року по 2 квартал 2010 року не перераховувала у повному обсязі, нарахований і утриманий із заробітної плати найманих працівників підприємства за цей період, податок з доходів фізичних осіб у сумі 218282 грн 57 коп., у тому числі за 4 квартал 2008 року 33670 грн. 87 коп., за 2009 рік 129320 грн. 65 коп., за 1 півріччя 2010 року 55290 грн. 92 коп. При цьому особі злочинця достовірно було відомо, що Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» передбачений обов'язок перераховувати нараховані та утримані з платежів податку суми податку з доходів фізичних осіб, у неї була реальна можливість провести сплату нарахованих і утриманих протягом вищезазначеного періоду сум податку з доходів фізичних осіб у повному обсязі у встановлені законом строки. У судовому засіданні, поряд із іншими матеріалами кримінальної справи, факт вчинення особою злочинів повністю підтверджувався такими письмовими доказами: письмовою довідкою старшого помічника прокурора Кролевецького району від 25.11.2010 року про те, що посадові особи ДП «Кролевецький агролісгосп» не сплатили податок з доходів фізичних осіб за період з 01 жовтня 2008 року по 30 червня 2010 року на загальну суму 218282 грн 57 коп. (т.1, а.с.10–11); письмовим рапортом слідчого прокуратури Кролевецького району від 21.12.2010 року про те, що головний бухгалтер ДП «Кролевецький агролісгосп» вносила до офіційних документів податкових розрахунків сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків, і сум утриманого з них податку форми № 1 ДФ за період з 4 кварталу 2008 року по 2 квартал 2010 року завідомо

неправдиві відомості про суму перерахованого податку, а саме зазначала, що він перерахований у повному обсязі (т.1, а.с.12); письмовим рапортом старшого оперуповноваженого ДСБЕЗ Кролевецького РВ УМВС про те, що посадові особи ДП «Кролевецький агролісгосп», маючи реальну можливість повністю сплачувати податки та інші обов'язкові платежі до бюджету, в період з 01.10.2008 року по 30.06.2010 року не перерахували податок з доходів фізичних осіб на загальну суму 218282 грн 57 коп. (т.1, а.с.13); Статутом Кролевецького дочірнього агролісгосподарського підприємства («Кролевецький агролісгосп»), зареєстрованого розпорядженням голови Кролевецької районної держадміністрації № 374 від 04.08.2000 року і змінами до статуту Кролевецького дочірнього агролісгосподарського підприємства «Кролевецький агролісгосп», як зареєстровані розпорядженням голови Кролевецької районної держадміністрації № 563 від 11.12.2001 року, із якого вбачається, що підприємство взято на податковий облік 06.09.2000 року за № 319 ДПІ в Кролевецькому районі і воно є платником податку на прибуток, на додану вартість, з доходів фізичних осіб, тощо (т.1, а.с.266, 267-270); посадовою інструкцією головного бухгалтера ДП «Кролевецький агролісгосп», з якою ознайомлення та її отримала 03 травня 2002 року (т.2, а.с.178); письмовим повідомленням Глухівської МДПІ Сумської області від 14.10.2010 року № 3824/10/17-057 про те, що ДП «Кролевецьким агролісгоспом» за період з 01.07.2010 року по 30.06.2010 року не перераховано до бюджету суми бюджетного фонду по податку з доходів фізичних осіб найманих працівників станом на 01.07.2010 року в сумі 218282 грн 57 коп. (т.3 а.с.1); актом № 1013/17/23825683 від 31.08.2010 року про результати невіізної документальної перевірки ДП «Кролевецький агролісгосп» з питань своєчасності внесення до бюджету сум податку з доходів фізичних осіб за період з 01.10.2008 року по 30.06.2010 рік, із якого вбачається, що за вказаний період сума несплаченого податку з доходів фізичних осіб найманих працівників становить 218282 грн. 57 коп. (т.3, а.с.4–7); довідкою про надходження і витрату коштів по ДП «Кролевецький агролісгосп» за період з 01.10.2008 року по 30.06.2010 року (т.3, а.с.10); витягом із наказу № 75 від 03.06.2002 року про призначення особи головним бухгалтером ДП «Кролевецький агролісгосп» з 03.06.2002 року (т.3, а.с.29); податковими розрахунками сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників

податків, і сум утриманого з них податку форми № 1 ДФ, які подавались ДП «Кролевецький агролісгосп» до Кролевецького відділення Глухівської МДПІ за 4 квартал 2008 року, 1 квартал 4 квартал 2009 року, 1 квартал 2 квартал 2010 року (т.3, а.с.41–48, 49-54, 55, 56-62, 63–68, 69–74, 75, 76, 77–82, 83–84, 85, 86–92); платіжними дорученнями про перерахування ДП «Кролевецький агролісгосп» податку з доходів фізичних осіб найманих працівників за період з 01.10.2008 року по 30.06.2010 року (т.3, а.с.93–133); актом № 1690/17/23825683 від 27.12.2010 року позапланової виїзної перевірки ДП «Кролевецький агролісгосп» з питань своєчасності та повноти внесення до бюджету сум податку з доходів фізичних осіб за період з 01.10.2008 року по 30.06.2010 року, проведеної Глухівською МДПІ, згідно з яким сума несплаченого податку з доходів фізичних осіб найманих працівників становить 218282 грн 57 коп. (т.3, а.с.137–147); протоколом огляду документів та постановою про визнання і приєднання до справи речових доказів: податковими розрахунками сум доходу, нарахованого (сплаченого) ДП «Кролевецький агролісгосп» на користь платників податку, і сум утриманого з них податку форма № 1 ДФ за період з 4 кварталу 2008 року по 2 квартал 2010 року включно; платіжних доручень про перерахування ДП «Кролевецький агролісгосп» до бюджету сум податку з доходів фізичних осіб найманих працівників за жовтень 2008 року червень 2010 року (т.3, а.с.149, 150) [18].

Так як значна частка злочинів, що розглядаються, вчиняються з використанням комп'ютерних технологій, особливим різновидом матеріальних слідів злочинів у сфері службової діяльності є віртуальні, або, як їх ще іменують, комп'ютерні сліди. Дані сліди можуть бути виявлені при вивченні комп'ютерного обладнання, робочих записів програмістів, протоколів роботи антивірусних програм, програмного забезпечення тощо [19, с.221].

Другу групу слідів злочинів у сфері службової діяльності складають ідеальні сліди. Їх ще у криміналістичній літературі називають інтелектуальними, пам'ятними, психічними слідами. Під ідеальними слідами в криміналістиці прийнято розуміти насамперед відбиток події в пам'яті людини, уявні образи зовнішності злочинця, його дій та їх наслідків [20, с.23]; сліди у свідомості людини, що являють собою специфічну форму вищого рівня психічного, цілеспрямованого, активного, вибіркового відображення, здійснюваного в чуттєво-раціональній формі, у результаті

якого формується відносно адекватний, суб'єктивно-об'єктивний «відбиток» – уявний образ у пам'яті людини, заснований на раніше сприйнятій інформації, та є формою збереження відповідної інформації [21, с.177–178]. Вважається вірною позиція Д.В. Затенацького, згідно з якою ідеальні сліди – це не тільки результат відображення дійсності у свідомості певної людини, а й форма збереження (відображення) відповідної інформації [22, с.21]. Адже ідеальні сліди знаходять своє відображення в письмових поясненнях, відібраних у осіб-носіїв уявного образу в їх свідомості, а також у протоколах допиту цих осіб. Ідеальні сліди формуються в пам'яті осіб, які були очевидцями безпосереднього скоєння кримінального правопорушення, так і осіб, котрі можуть охарактеризувати особу злочинця, його діяльність як службової особи, процедуру прийняття на службу, її проходження та припинення, процедуру документообігу, порядок укладання договорів тощо. Тому вбачається можливим виділити категорії осіб, котрі мо-

жуть бути очевидцями певних злочинів у сфері службової діяльності, а значить і носіями ідеальних слідів. До таких осіб відносяться: керівники осіб, котрі вчинили злочин; матеріально відповідальні особи; працівники підрозділів з кадрового забезпечення; працівники бухгалтерії; працівники планово-фінансових підрозділів; працівники правоохоронних і контролюючих органів; працівники фінансових установ; секретарі, помічники керівників, радники; інші працівники (водії, менеджери тощо). При цьому варто окремо виділити таку категорію носіїв ідеальних слідів як обізнані особи.

Отже, типові сліди злочинів у сфері службової діяльності є важливим елементом відповідної криміналістичної характеристики, так як їх знання дозволяє особі, котра провадить досудове розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, вірно зорганізувати процес розслідування, зокрема збір доказів у кримінальному провадженні, за умов інформаційної недостатності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тищенко В. В. Кориственно-насильственныя преступления: криминалистический анализ : монография. Одесса : Юридична література, 2002. 360 с.
2. Пиняга Р. О. Типові матеріальні сліди злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 288–294.
3. Лук'яничков Є. Д., Лук'яничков Б. Є. Формування доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 118–129.
4. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с.
5. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
6. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. М. : Юристъ, 1997. Т. 2: Частные криминалистические теории. 464 с.
7. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. 3-е изд., доп. М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2001. 837 с.
8. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. К. : Вид. дім «Ін Юре», 2003. 720 с.
9. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К. : Кондор, 2008. 588 с.
10. Криміналістика: учебник / под ред. Н. П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Норма: ИНФРА-М, 2013. 752 с.
11. Дирдін М. Є., Лужецька О. Р. Слідова картина та типова обстановка вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Вип. 3. Том 3. С. 135–139.
12. Селиванов Н. А. Криминалистическая характеристика убийств, совершенных по найму: пособие для следователей. М. : Лига Разум, 1998. 224 с.
13. Кікінчук В. В. Типові сліди злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 109–113.
14. Шевченко Б. И. Теоретические основы трасологической идентификации в криминалистике. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. 96 с.
15. Осика І. М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2007. 20 с.
16. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика та ін. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.

17. Пчеліна О. В. Тактичні особливості огляду документів при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 248–255.
18. Кримінальна справа № 1-18/11 // Матеріали Кролевецького районного суду Сумської області.
19. Басай В. Д., Томин С. В. Дослідження віртуальних слідів – перспективний напрямок криміналістичного слідознавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 220–223.
20. Россинская Е. Р. Профессия – эксперт (введение в юридическую специальность). М. : Юрист, 1999. 192 с.
21. Затенацкий Д. В. Идеальные следы в криминалистике: сущность и виды. *Проблеми законності*. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. Вип. 78. С. 175–181.
22. Затенацкий Д. В. Идеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Х. : Право, 2010. 160 с.

REFERENCES

1. Tishchenko, V. V. (2002). *Korystno-nasil'stvennyye prestupleniya: kriminalisticheskiiy analiz: monografiya* [Self-violent crime: forensic analysis: monograph]. Odessa: Yuridichna literatura (in Ukr.).
2. Pnyaha, R. O. (2013). Tipovi material'ni slidy zlochyniv, po'yazanykh iz zaynyattym hral'nym biznesom [Typical material traces of crime related to gambling]. *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav*, (2). 288–294 (in Ukr.).
3. Luk'yanchikov, YE. D., & Luk'yanchikov, B. YE. (2016). Formuvannya dokaziv u kryminal'nomu provadzhenni [Formation of Evidence in Criminal Proceedings]. *Visnyk Luhans'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, (2). 118–129 (in Ukr.).
4. Shepit'ko, V. YU., Tatsiy V. YA. (2001). *Kryminalistyka. Entsyklopedychnyy slovnyk (ukrayins'ko-rosiys'kyy i rosiys'ko-ukrayins'kyy)* [Criminalistics. Encyclopedic Dictionary (Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian)]. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
5. Matusovskiy, G. A. (1999). *Ekonomicheskkiye prestupleniya: kriminalisticheskiiy analiz* [Economic crime: forensic analysis]. Kharkiv: Konsum (in Russ.).
6. Belkin, R. S. (1997). *Kurs kriminalistiki* [The course of criminalistics]. v 3 t. Moskva: Yurist, T. 2: Chastnyye kriminalisticheskkiye teorii (in Russ.).
7. Belkin, R. S. (2001). *Kurs kriminalistiki: ucheb. posobiye* [Course of Forensic Science: Textbook. allowance]. 3-ye izd., dop. Moskva: YUNITI-DANA: Zakon i pravo (in Russ.).
8. Panov, M. I., Shepit'ko, V. YU., & Konovalova, V. O. etc. (2003). *Nastil'na knyha slidchoho: nauk.-prakt. vyd. dlya slidchyykh i diznavachiv* [The booklet of the investigator: sci.-Practice. kind. for investigators and detectives]. Kyiv: Vyd. dim «In Yure» (in Ukr.).
9. Saltevs'kyy, M. V. (2008). *Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi): pidruchnyk* [Criminology (in modern presentation): a textboo]. Kyiv: Kondor (in Ukr.).
10. Yablokov, N. P. (2013). *Kriminalistika: uchebnik* [Forensic science: a textbook]. Moskva: Norma: INFRA-M (in Russ.).
11. Dyrdin, M. YE., & Luzhets'ka, O. R. (2014). Slidova kartyna ta typova obstanovka vymahannya, pov'azanoho iz zastosuvannam nasyil'stva nad poterpilym [Follow-up picture and typical situation of extortion related to the use of violence against victims]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Yurydychni nauky*, (3). Tom 3. 135–139 (in Ukr.).
12. Selivanov, N. A. (1998). *Kriminalisticheskaya kharakteristika ubiystv, sovershennykh po naymu: posobiye dlya sledovateley* [Criminalistic characteristics of homicides committed for hire: a manual for investigators]. Moskva: Liga Razum (in Russ.).
13. Kikinchuk, V. V. (2013). Tipovi slidy zlochyniv, pov'azanykh iz vykorystannam byudzhethnykh koshtiv v ahropromyslovomu kompleksi [Typical traces of crimes related to the use of budget funds in the agro-industrial complex]. *Pravo i bezpeka*, (1/48). С. 109–113 (in Ukr.).
14. Shevchenko, B. I. (1975). *Teoreticheskiye osnovy trasologicheskoy identifikatsii v kriminalistike* [Theoretical Foundations of Trasological Identification in Criminalistics]. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta (in Russ.).
15. Osyka, I. M. (2007) *Rozsliduvannya pidroblennya dokumentiv ta yikh vykorystannya u sferi pidpryyemnytstva* [Investigation of falsification of documents and their use in the sphere of entrepreneurship]. Kandydats'ka dysertatsiya thesis (12.00.09). Kharkiv, (in Ukr.).
16. Orlov, P. I., Volobuyev, A. F., & Osyka I. M. etc. (2004). *Protydiya ekonomichniy zlochynnosti* [Counteracting Economic Crime]. Kharkiv: Nats. un-t vnutr. sprav (in Ukr.).
17. Pchelina, O. V. (2015). Taktychni osoblyvosti ohlyadu dokumentiv pry rozsliduvanni zlochyniv u sferi sluzhbovoyi diyal'nosti [Tactical Peculiarities of Document Review in the Investigation of Offenses in the Field of Service Activity]. *Pravo i suspil'stvo*, (1). 248–255 (in Ukr.).

18. Kryminal'na sprava № 1-18/11 [Criminal case No. 1-18/11]. *Materialy Krolevets'koho rayonnoho sudu Sums'koyi oblasti* (in Ukr.).
19. Basay, V. D., & Tomya, S. V. (2008). Doslidzhennya virtual'nykh slidiv – perspektyvnyy napryamok kryminalistychnoho slidoznavstva [Investigation of virtual traces is a promising direction of forensic track studies]. *Aktual'ni problemy derzhavy i prava*, (44). 220–223 (in Ukr.).
20. Rossinskaya, Ye. R. (1999). *Professiya – ekspert (vvedeniye v yuridicheskuyu spetsial'nost')* [Profession – expert (introduction to the legal profession)]. Moskva: Yurist (in Russ.).
21. Zatenatskiy, D. V. (2006). Ideal'nyye sledy v kriminalistike: sushchnost' i vidy [Ideal traces in forensic science: essence and species]. *Problemi zakonnosti*, (78). 175–181 (in Russ.).
22. Zatenats'kyy, D. V. & Shepit'ko V. YU. (Red.). (2010). *Ideal'ni slidy v kryminalistytsi (tekhniko-kryminalistychni ta taktychni pryomy yikh aktualizatsiyi): monohrafiya* [Ideal traces in criminology (technical and forensic and tactical methods of their actualization): monograph]. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).

Надійшла 18.11.2017

Пчеліна О. В. Типові сліди злочинів у сфері службової діяльності. Форум права: електрон. на-ук. фахове вид. 2017. № 5. С. 342–348. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_54.pdf DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1204355>

Визначено, що типові сліди злочинів у сфері службової діяльності є важливим елементом відповідної криміналістичної характеристики, знання яких дозволяє вірно зорганізувати процес розслідування, зокрема збір доказів у кримінальному провадженні, за умов інформаційної недостатності. Виокремлено типові сліди злочинів у сфері службової діяльності.

Ключові слова: типові сліди злочину, криміналістична характеристика злочинів, злочини у сфері службової діяльності, матеріальні сліди, ідеальні сліди

Пчеліна О.В. Типичные следы преступлений в сфере служебной деятельности

Определено, что типичные следы преступлений в сфере служебной деятельности являются важным элементом соответствующей криминалистической характеристики, знание которых позволяет правильно организовать процесс расследования, в частности сбор доказательств в уголовном производстве, в условиях информационной недостаточности. Выделены типичные следы преступлений в сфере служебной деятельности.

Ключевые слова: типичные следы преступления, криминалистическая характеристика преступлений, преступления в сфере служебной деятельности, материальные следы, идеальные следы

Pchelina O.V. Typical Traces of Crimes in the Field of Service Activity

It is shown that in forensic encyclopedic literature it is indicated that the term «trace» is used in the narrow and broad sense. In the first case, the trace are suggested to mean material-fixed reflection, and in the second – the result of any material change in the primary situation as a result of the commission of a crime. At the same time, the traces of the crime are nothing but a result of the reflection of the past, presented in the nowadays; sources of information, information for the knowledge of the crime.

It is established that the trace of the crime is a collective concept, which includes the description of material and ideal maps and conditions that exist at the time of detection of the crime. It is suggested in this case to use the term «traces of a crime» in the broad sense and take this into account when identifying typical traces of crime in the field of official activity. Therefore, these crimes leave in the environment both material and ideal traces.

In the article it is given the classification of documents as a source of evidence and an element of a trace pattern of crimes in the field of official activity – in content and in a form that does not claim to be exhaustive and can be supplemented taking into account the specifics of the sphere of operation of enterprises, institutions, organizations. It is concluded that typical traces of crime in the field of official activity are an important element of the relevant forensic characteristics. Their knowledge allows a person who conducts a pre-trial investigation of the specified category of criminal offenses, to correctly organize the investigation process, in particular, the gathering of evidence in criminal proceedings, in the event of information insufficiency.

Key words: typical traces of a crime, forensic characteristic of crimes, crimes in the sphere of official activity, material traces, perfect traces